
ARŞİVLERDE VE KÜTÜPHANELERDE YEREL KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMASI BAĞLAMINDA EFEMERA KOLEKSİYONUNA KARŞI SORUMLULUKLAR

Hüseyin ODABAŞ*

Öz

Arşivler ve kütüphaneler, büyük oranda doğru ve denetimli bilginin farklı zaman dilimleri boyunca, nesilden nesle aktarılmasına olanak sağlayan toplumsal örgütlerdir. Bilgi taşıma amacıyla üretilen her türlü material, bu iki tür bilgi merkezinin hedefleri ve potansiyel koleksiyonu arasında yer alır. Bu hedefe rağmen, daha çok gündelik yaşam içinde yönlendirme ve bilgilendirme amacıyla üretilen efemera, -taşıdığı enformasyon değerine karşın- toplum içinde ve aynı zamanda toplumları var eden arşivler ve kütüphanelerde yakın zamana kadar yeterince ilgilenilen materyal grubu içerisinde yerini alamamıştır. Efemeranın belgelendirme ve entelektüel değer paylaşımı amacının dışında farklı amaçlarla üretilmiş olması, bilgi merkezlerinin bu türe karşı mesafeli duruşuna etki etmiştir. Bu çalışmada, öncelikle yerel kültürün tescili ve korunması konularında efemeranın tanımı üzerinde durulmuş; efemera koleksiyonundan yararlanmanın yararlılıkları üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra dünyada ve Türkiye’de kütüphane ve arşivlerde efemera koleksiyonunun derlenmesi, nitelendirilmesi, sayısallaştırılması ve hizmete sunulması konularında karşılaştırmalara gidilmiştir. Söz konusu alanlarda standartlaşmanın yararlılıklarına ilişkin örneklere yer verildikten sonra; Türkiye’de kütüphanelerde ve arşivlerde efemera hizmetlerinin geliştirilmesi hususunda atılması gereken adımlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arşivlerde Efemera, Kütüphanelerde Efemera, Efemera Sorumluluğu, Efemera Kataloglama, Efemera Derleme

* Prof. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, odabashuseyin@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-1239-4866

Makale Gönderilme Tarihi: 20 Ocak 2021 Makale Kabul Tarihi: 1 Mart 2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

RESPONSIBILITIES TOWARDS THE EPHEMERA COLLECTION ON THE PRESERVATION OF LOCAL CULTURAL VALUES IN ARCHIVES AND LIBRARIES

Hüseyin ODABAŞ

Abstract

Archives and libraries are social organizations that allow the transmission of highly accurate and controlled information across different time periods from generation to generation. All kinds of material produced for the purpose of carrying text are among the targets of these two types of information centers. Despite this goal, ephemera, which is produced mostly for orientation and information in daily life, could not take its place in the material group of interest in the society, but also in the archives and libraries that create societies. The fact that ephemera was produced for different purposes other than certification and intellectual value sharing has affected the distance of information centers towards this type of material. In this study, first of all the definition of ephemera is focused on the registration and protection of local culture; and then evaluations are made on the usefulness of using the ephemera collection. Later comparisons are made on the work of ephemera that collecting, describing, digitization and putting into service in the library and archives in the world and Turkey. After giving examples of the usefulness of standardization in the said fields; the development of ephemera services in libraries and archives in Turkey is made proposals on the issue.

Keywords: Ephemera in Archives, Ephemera in Libraries, Ephemera Responsibility, Ephemera Cataloging, Ephemera Collecting

Giriş

Bilgi merkezleri, zaman ve uzam yolculuğunda insanlığa yol arkadaşlığı yapan, bilgi taşıyıcısı materyalin derlenmesi ve paylaşılmasına yönelik kamuya açık hizmetler sunan örgütlerdir. Bilgi merkezleri, türüne göre içinde bulunduğu toplumun bilgi gereksinimini karşılayan ve bu yönüyle tarihi sorumlulukları olan kuruluşlardır. Bilginin geçmişten günümüze iletilmesini sağlama ve geleceğe aktarılmasını vadetme amacıyla hizmet üreten bilgi merkezlerinin, genel olarak kütüphaneler ve arşivler şeklinde iki tür altında sınıflandırıldığı, kabul gördüğü ve yaygınlaştığı bilinmektedir. Odaklandıkları alan itibariyle farklılıklara sahip olsalar da her iki tür bilgi merkezinin zaman ve uzam yolculuğunda insanlığın bilgiye olan gereksinimini karşılamak gibi ortak bir amacı bulunmaktadır. Bu amacın

yerine getirilebilmesi için parçası oldukları toplumun yapısı, sahip oldukları olanaklar, bağlı oldukları örgütün amaçları gibi pek çok etkene paralel olarak her bilgi merkezi farklılıklar gösteren materyali derleme sorumluluğunu yerine getirir.

Kütüphaneler, tarihi misyonunu daha çok telif kapsamındaki materyali derleme suretiyle yerine getirirken; arşivler, orijinal belgeleri bir araya getirme ve muhafaza etme sorumluluğu ile hizmet üretirler. Kütüphane ve arşiv materyalinin bilgilendirme ve belgelendirme süreçlerinin temel amacı olan kanaat oluşturma, kanıtlama ve ikna etme işlevleri farklılıklar sergiler. Kütüphane materyalinin kanıtlama ve ikna etme çabası, daha çok araştırma ve bilim dünyasına yöneliktir. Örneğin bir araştırmacı kütüphane materyalini kendi yayınında kullanarak, o alan içerisinde bir gerçekliği aydınlatmaya ve dolayısıyla alan mensuplarını bilgilendirmeye/ikna etmeye çabalar. Arşiv materyalinde kanaat oluşturma, kanıtlama ve ikna etme amacı ise daha çok idari ve hukuki süreçlere yöneliktir. Çoğunlukla kanıt hükmünde olan özgün kaynak anlamında ‘belge’ye ev sahipliği yapan arşivler, hakkın adil ve hukuki süreçlere uygun olarak verilmesi misyonunu yerine getirir. Bu yönüyle arşivler, büyük oranda kişiler ve kurumların kendi içinde ve/veya aralarında yürüttükleri eylemleri kanıtlamak amacıyla ürettiği belgeleri muhafaza etme zorunluluğu olan kurumlardır. Yine bu yönüyle arşivler, kurumlarda işleyen organik süreçlerin doğurduğu birimler ve koleksiyonlardır; arşiv materyali ise organik süreçler sonucunda oluşan ürünlerdir. Diğer taraftan her iki bilgi merkezi türünde de diğer türün görev ve sorumluluk alanına giren materyali derleme ve düzenleme uygulamalarıyla karşılaşmaktadır. Örneğin eşi olmaması nedeniyle özgünlük özelliğine sahip olan ve Osmanlılar döneminde kadılık müessesesinin iş süreçlerinin kaydedildiği şer’iyye sicilleri gibi defterler, kütüphanelerin envanterlerinde de bulanabilmektedir. Benzer durum arşivler için de söz konusu olabilmektedir.

Efemera, kütüphanelerin ve arşivlerin derleme yaklaşımları arasında alışık olunmayan bir yöntemle bir araya getirilen ve genellikle ancak bir araya getirildiklerinde tematik anlamlara dönüşen materyal türüdür. Gerek bu nedenle ve gerekse arşivlerin belgelendirme önceliği içerisinde yer almaması (Organ, 1987) nedeniyle efemera, son dönemlere kadar arşivcilik hizmetleri içerisinde hak ettiği yeri elde edememiştir. Benzer şekilde kısa ve parçalı olması, bilgilendirme amacıyla üretilmesi, biçimsel standartlarının olmaması gibi nedenlerle, kütüphanelerin de uzun dönemler boyunca ilgilenmediği bir tür olarak bilinmektedir (Altermatt ve Hilton, 2012; Organ, 1987). Oysa efemera materyal, üretildiği dönemin kültürel, ekonomik, tarihi, sanatsal, bilimsel ve/veya siyasal olmak üzere pek çok alanını aydınlatmaya yarayabilecek içeriğe sahip olabilmektedir. Buna ek olarak, efemera

materyalinin biçimsel özellikleri, geçmiş dönemin üretim becerileri ve donanımları ile ürün tasarımına yönelik dönemsel bakışı yansıtabilecek özellikleri de günümüze taşıyabilmektedir. O halde efemera, günümüze kadar derlenen kütüphane ve arşiv materyaline oldukça benzerdir; hatta sıra dışı olmaları nedeniyle toplumda çok fazla ilgi görmektedir. Bu özellikleri nedeniyle bilgi merkezlerinin sergi faaliyetlerinde sıklıkla yararlanılabilecek bir tür olma özelliği sergiler.

Amaç ve Yöntem

Efemera, arşivlerde ve kütüphanelerde araştırmacıların hizmetine sunulan diğer bilgi kaynakları gibi araştırma süreçlerinde yararlanılabilecek kaynaklardan biridir. Sosyal tarih araştırmaları başta olmak üzere, akademik çalışma alanlarının pek çoğuna hitap edebilecek verilere sahip olmaları yönüyle efemeraya son yıllarda araştırma dünyasında gösterilen ilgi artmıştır. Arşivler ve kütüphaneler, gösterilen bu ilgiyi karşılamakla mükellef kurumlardır. Bu araştırmada, arşivler ve kütüphanelerde efemera koleksiyonuna ne ölçüde sahip olduğu, nasıl hizmete sunuldukları ve hizmet esaslarının genel standartlara uygun olup olmadığı gibi soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın amacı arşivler ve kütüphanelerde efemera sorumluluğunun düzeyi hakkında durum tespiti yapmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda efemeranın daha fazla kitleler tarafından tanınırlığını sağlamak; arşivler ve kütüphaneler açısından önemini ortaya koymak da araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmada, arşiv ve kütüphane çalışanlarının efemera koleksiyonlarının derlenmesi ve yönetilmesi konularında sorumluluklar taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu amaçlara, hem efemeranın özelliklerini yansıtarak hem de yurt içinde ve yurt dışında bazı bilgi merkezlerinin konu hakkında yürüttükleri çalışmalar gösterilerek varılmaya çalışılmaktadır.

Çalışma, betimleyici araştırma yöntemine uygun olarak tamamlanmıştır. Betimleyici araştırmalar, araştırılan konunun betimlemesini ve tasvir edilmesini amaçlayan çalışmalardır. Betimlemenin yapılması sırasında veri toplama aracı olarak literatür taraması ve gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Literatür taraması, alanyazın kapsamında mevcut kaynak ve belgelerin incelenmesine dayalı veri toplama tekniğidir (Karasar, 1994, s. 83). Araştırmada arşivler ve kütüphanelerin vermekte olduğu efemera hizmetleri, kurumsal web siteleri ve söz konusu siteler üzerinde hizmete sunulan kataloglar üzerinde gözlem tekniğine dayalı veriler derlenerek değerlendirilmiştir.

Efemeranın Tanımı ve Özellikleri

Efemera, belirli bir zaman dilimi içerisinde yapılması gereken bir faaliyetin duyurusunu yapmak ya da bir ürün veya hizmeti tanıtmak üzere üretilen

türde dokümanlar olarak bilinir. Efemera, üzerinde taşıdığı enformasyonun zaman içerisinde üretim amacının dışında kıymet kazanabileceği (Somer ve Keskin, 2012, s. 444) ve/veya döneminin bazı konularını aydınlatmak üzere yararlanılabileceği düşüncesiyle derlemesi yapılan; günümüzde daha çok koleksiyonerlerin elinde, arşivlerde, kütüphanelerde ve müzelerde muhafaza edildiği bilinen enformasyon taşıyıcısı materyal türüdür. Günümüze kadar konu hakkında hazırlanan kaynaklarda çeşitli disiplinlerin amaçları ve gereksinimleri doğrultusunda efemeranın, farklı özelliklerine vurgu yapılmak suretiyle tanımlandığı görülmektedir. Önceleri dokümanın üretilmesine neden olan eylemin bitiş zamanı, efemeranın tanımında belirleyici etken iken; ilerleyen dönemlerde tanımın zaman, eylem ve üretilen materyalin türü bağlamında genişlediği görülmektedir. Önceleri tren bileti, davetiye, yılbaşı kartı gibi özel ve sınırlı bir amaç için üretilen; genellikle zamanı geçtikten sonra atılan, basılı türde malzeme efemera materyali olarak tanımlanmakta iken; kitap kapağı, etiket, sigara paketleri, kartvizit gibi bu tanıma sığmayan ürünlerin de zaman içinde efemera koleksiyonu olarak kabul görmeye başladığı ve tanımın bu algı çerçevesinde genişlediği anlaşılmaktadır (Makepeace, 1985, ss. 5-7). Bununla birlikte dijitalleşme ile birlikte efemeranın dijital dünyaya özgü özellikleri kapsayacak şekilde yeniden tanımlandığı da görülmektedir. Zira günümüzde bazı özel konularla ilgili dijital doğan bazı nesnelerin bir araya getirilmesiyle efemera koleksiyonu oluşturulduğu da bilinmektedir.

Günümüze kadar yapılan efemera tanımlarına bütün olarak bakıldığında, efemera çalışmalarının fiili durumuna göre, zaman içerisinde bu tanıma bir takım eklentilerin yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda bazı araştırmacıların efemeranın tanımını ve açıklamalarını kendi disiplininin özelliklerine vurgu yaparak yaptığı da anlaşılmaktadır (Kaya, 2017; Makepeace, 1985; Somer ve Keskin, 2012). Bununla birlikte, günümüze kadar yapılan tanımlamalarda sorunlar olduğunu düşünen Davis, efemeranın sanat yapımlarını da kapsayacak biçimde genişletilerek yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadır (2005, s. 1).

Kütüphane ve arşiv camiasında yapılan çalışmalara bakıldığında, efemera koleksiyonunun kapsamının saptanmasında tam bir standardın olmadığı görülmektedir. Örneğin Chris E. Makepeace tarafından kaleme alınan 'Ephemera: A book on its collection, conservation and use' adlı kaynakta verilen tanımlarda, fotoğraf ve basılı materyaller efemera kapsamında sınıflandırılırken (1985, s. 39); 'The Library of Virginia Collection Development and Collection Management Guidelines' adlı çalışmada, aynı materyallerin efemera dışında ayrı bir tür altında tanımlandığı görülmektedir (The Library of Virginia, 2007, ss. 19-20).

Efemera katalogları için kullanılan sınıflama türlerinin çeşitliliği bile, bu türün henüz bilgi merkezlerinde yeni ve çerçevesi üzerinde uzlaşma sağlanamayan bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin bunların “kitapdışı materyal”, “geçici materyal”, “gri yayın” veya “muhtelif materyal” gibi içeriklerini yansıtmayan, sadece fiziksel özelliklerini nitelemesi nedeniyle yakıştırılan bir takım sıfatlar altında sınıflandırıldığı görülmektedir (Makepeace, 1985, s. 4).

Fiziki olarak sıra dışı olsa da efemera, dönemine ilişkin önemli olgusal ve tanımlayıcı bilgileri içerebilmektedir. Belli bir konunun dönemine ışık tutuyor olmaları yönüyle özellikle bazı türlerin derlenmesi araştırmacılar için gerekli olsa da; her türlü efemera'yı sürekli olarak derlemek kolay değildir. Zira günümüzde toplumun sosyal yaşamını konu alan sayısız tür ve miktarda efemera üretimi yapılmaktadır. Yalnızca belirli bir günü işaretleyen ve o gün yapılan eylemin nihayetlenmesinden sonra üretim amacı bağlamında amacını yitiren türde materyaller olmaları nedeniyle, bilgi merkezlerinde aynı türün bütün örneklerini muhafaza etmek yerine rastgele derlenenlerin yahut bir türün içinden örneklem yöntemiyle seçilen belirli bir grubun muhafaza edilmesi genellikle tercih edilen bir uygulamadır. Efemera materyal, ticari el broşürlerinden posterlere kadar ayrı boyalarda olabilmekte; kabartma baskıdan sinema biletlerine kadar farklı kültürel içeriği kapsayabilmekte; meyve kasası etiketlerinden siyasi rozet ve yaka kartlarına kadar farklı formatlarda tasarlanabilmektedir (The Library of Virginia, 2007, s. 20). Bu sıra dışılıkları, doğal olarak günümüze kadar yapılan tanımların farklılıklar içermesine neden olmuştur. Yine bu özellikler, efemera'nın bellek kurumları içerisinde hangi türün esas hedefi içerisinde yer aldığını belirsizleştirmektedir. Zira efemera materyal, görsellik değerleri nedeniyle müzelerin, bilgi taşıyıcıları olmaları nedeniyle kütüphanelerin, kanıtsal özelliklere sahip olmaları nedeniyle de arşivlerin ilgi alanı içine girmektedir. Günümüzde efemera'nın her türlü bellek kurumu bünyesinde derlenmiş olması da bu duruma göre hareket edildiğinin bir göstergesi, bu durumun bir yansımasıdır.

Archives Association of British Columbia tarafından yayınlanan ‘A Manuel for Small Archives’ adlı kaynakta efemera, herhangi bir faaliyetin yürütümü amacıyla düzensiz olarak üretilen ve faaliyetin sonlanmasından sonra atılan; geçici nesnelere şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı kaynakta broşür, bilet, program, rapor, el ilanı, menü, reklam, poster gibi basılı veya yayınlanmış materyal efemera örneği olarak gösterilmektedir (Archives Association of British Columbia, 1999). Arşivlenmiş olan bu geçici materyal, geçmiş olaylar hakkında önemli bilgiler sunabilir. Geçmiş hakkında önemli bilgiler sunmaları nedeniyle efemera koleksiyonunun daha başka pek çok türünün olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır. Örneğin Burant, bu listeye siyasi

düğmeler, hatıra madalyonlar, madeni para ve jetonlar, tebrik kartları ve kartpostallar, siyasi el ilanları gibi materyallerin de girmesi gerektiğini savunmaktadır. Hatta üretim gerekçesinin anlamını yitirmiş olan, elektrik direklerine asılan günlük ilanların da efemera koleksiyonu içerisinde yer aldığını ve derlenmesi gerektiğini belirtmektedir (1995, s. 194). Eski tarihli önemli bir toplantı davetiyesi, dönemin teknolojik ürününün tanımını yapan bir broşür ya da siyasi partilerin seçim ilanları, vaatleri ve liderlerinin resimlerinden oluşan bir poster tarihi olayları aydınlatmaya yarayacak veriler içerebilir.

ABD’de efemera koleksiyonu üzerinde araştırma yapıldığında, objeler üzerinde kullanılmış olan figürlerin incelenmesiyle, her dönem hangi ikonun yerel, bölgesel veya ulusal simge olarak tercih edildiği görülebilmektedir. Farklı coğrafik bölgelerde hangi ikonun belirli zaman kesiti içerisinde daha fazla önemsendiğini ve bir anlamda belirli zaman aralıklarında bazen önemli ve/veya ünlü kişilerin, bazen bayrak, flama, arma gibi simgelerin, bazen belirli bir olayı çağrıştıran resmin önemsendiğini bu ikonlar aracılığıyla görebilmek mümkün olabilmektedir (Harris, 2011; Sayers, 2011; Spiller, 2011). Bunlar belirli dönemlerde bir toplumun hangi konuların toplum gündeminde yer tuttuğunu ve hangi olaylara karşı hassasiyet gösterildiğini yansıtmaları bakımından kıymetli verilerdir.

Bilhassa yerel belleğin kalıcılığını ve/veya muhafaza edilmesini sağlamak için yerel bellek kurumlarının efemera koleksiyonunu derlemeye yönelik bilinçlendirme politikalarına ve bu doğrultuda stratejik hedeflerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Bilgi Kaynağı Olarak Efemera ve Yerel Bilgi Hizmetleri

Kütüphane, arşiv ve müze gibi bellek kurumları, bilimsel araştırmaların sürdürülmesine hizmet eden başlıca merkezlerdir. Yalnızca buldukları coğrafik bölgenin ya da bağlı buldukları kurumun gereksinimini değil, aynı zamanda çoğunlukla ait olduğu yerin dışındaki coğrafyalar, birlikler ve bireyler arasında fark gözetmeksizin herkesin ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle kültür kurumlarını insanlık yararına hizmet veren ve/veya üreten çok yönlü merkezler olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Belli bir bölgenin ve/veya toplumun kültürel birikimine ışık tutan nadir eserler genellikle yerel bellek kurumları tarafından derlendiği için, yerel bellek kurumlarının yerelliği yansıtmaya adına toplum yaşamında önemli bir yeri vardır. Basılmamış, az sayıda yayınlanmış ve zamanla varlığı unutulmuş, yayınlanma amacının dışında zaman içinde başka anlamlar yüklenmiş türde materyaller, bazı özel konuların aydınlatılmasında kullanılabilir. Efemera, bu tür arasında yer alır.

Üretildikleri bölgelerin yerel kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran araçlar olması, efemera koleksiyonunun en önemli özelliklerinden biridir. Güçlü ve doyurucu bilgiler içermeseler de efemera materyalinin en belirgin özelliği, üzerindeki her verinin doğal ve özgün olmasıdır. Kültür tarihine ilişkin gerçek verileri içermesi nedeniyle efemera, arşiv belgelerinin sahip olduğu özgünlük özelliğine sahip tür arasında yer alır. Zira efemera, hayatın doğal akışı içerisinde ve manipüle edilmeden üretilen türde materyaldir. Bu yönüyle efemera gerçek, özgün ve tamamlayıcı bilgi kaynağı olarak çoğu disiplinin tarihine ışık tutabilecek potansiyele sahiptir.

Dijital teknolojiler, bellek kurumlarına koleksiyonlarını güvenli bir şekilde saklamak ve en önemlisi de yerel kültür unsurlarının zenginliğini duyurmak için fırsatlar sunmaktadır. Bu sayede, en büyüğünden en küçüğüne, en yerelinden en geneline kadar bütün bellek kurumlarının bu güne kadar üzerinde çalışılmayan ve unutulmuş koleksiyonlarını araştırma dünyasına kazandırmak gibi yeni bir hedefi yaşama geçirmeleri gerekmektedir (Aufderheide, Hansen, Jacob, Jaszi ve Urban, 2015, s. 5).

Efemera koleksiyonu, geçmiş dönemin sosyal tarihine ışık tutan veri, resim ve şekil gibi unsurlar içeren objelerden oluşur. Efemera koleksiyonu çoğunlukla toplumların geçmişine ışık tutması amacıyla derlenmiştir. Bu amacın önemsendiği bölgelerde, yerel bellek kurumlarının formal bir düzen içerisinde efemera derlemesi yaptığı bilinmektedir. İnfomal derleme yapan özel efemeristlerin koleksiyonlarında ise çeşitlilik daha fazladır. Örneğin bu tür koleksiyonlar şişe etiketi, sigara paketi ve siyasi toplantı afişleri gibi çok çeşitlilik gösterebilmektedir.

Makepeace, efemera derlemenin gerekçelerini birkaç amaç altında açıklamaya çalışmıştır. Belirli bir zaman kesiti içinde yaşamın tam bir resmini yansıtmaya yardımcı olmaları, bunların derlenmelerine neden olan ilk gerekçe olarak gösterilmektedir. Bazen incelenen herhangi bir konu ile ilgili mevcut kaynakların yeterli olmadığı boşlukları dolduracak cevaplar efemeradan edinilebilmektedir. Efemeranın toplanmasının önemli olmasının ikinci nedeni, bazen başka bir yerde bulunmayan ya da mevcut ise izlenmesi zor olan bilgilerin bunlar üzerinden sağlanmasıdır (1985, ss. 36-37). Belirli ürünlerin piyasa değerlerinin efemera üzerinde karşılaştırmalı olarak izlenebilmesi mümkün olabilmektedir.

Kanada Efemera Derneği başkanı Barbara Rusch, efemeranın ve efemera koleksiyonlarının geçmişle bir çeşit bağ kurduğunu; ünlü küratör ve efemera koleksiyoneri Maurice Rickards ise çoğu zaman ihmal edilen sosyal tarihin ayrıntılarına efemeranın ışık tutarak aydınlatılabildiğini vurgulamaktadır. Rickards, tarihin, kütüphane raflarında bulunanlar ile çöpte bulunan efemeralar arasında ikiyi ayrıldığından bahsederek, efemeranın

bazen gerçekleri aydınlatmada daha belirleyici olabileceğine vurgu yapmaktadır (Burant, 1995, s. 190).

Efemera, aynı coğrafya üzerinde geçmiş dönemde yaşanan pek çok sosyal olayın günümüz toplumuna hatırlatılmasında yararlanılabilecek bir bilgi taşıyıcısıdır. Örneğin geçmiş dönemde yaşanan kıtlık ve kıtlığın ürünlere, etiketlere ve yayınlara dönüştüğü efemera, günümüzde tasarruf kampanyalarında güçlü bir hatırlatıcı olarak kullanılabilir. Sosyal sorumluluk projelerinin toplum tarafından benimsenmesi, geçmiş dönemde benzer zorlukların aşılmasına yönelik benzer vakalara ilişkin efemeranın gün yüzüne çıkarılması ile güçlendirilebilir. Sosyal yardım programlarının, yalnızca bu döneme özgü bir durum olmadığı; geçmişte benzer süreçlerin toplumun desteği ile sürdürüldüğü gerçeği efemera materyalinin bilgi merkezleri için ne derece önemli olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Arşivlerin ve Kütüphanelerin Efemera Sorumlulukları

Kütüphaneler ve arşivler, var oluş amaçlarına bağlı olarak gelecekte yararlanılması muhtemel her bilgi taşıyıcısını toplama, düzenleme ve sunma görevini yerine getiren örgütlerdir. Yayıncılık sektöründe sürekli, düzenli, kurallı ve olağan olarak üretilen materyaller, toplumun genelinin bildiği, aradığı ve kullandıkları arasında yer alır ve bunlar çoğunlukla uzun dönemler boyunca kütüphaneler tarafından derlenirler. Buna mukabil efemera gibi bilgiyi iletme tarzı, aktüel ömrü ve format farklılığı olan materyal türleri ise arşivler ve kütüphaneler tarafından çoğunlukla göz ardı edilir (Zietz, 1992). Herhangi bir yerleşim yerinde üretilen sirke şişesinin etiketi, yerel bir futbol turnuvasının final maçı bileti ve afişi, tipik düğün davetiyesi, muhtarlık seçimlerinde adayların tanıtım el ilanları veya festival programları gibi materyaller söz edilen bilgi merkezleri tarafından sistematik şekilde derlenmemektedir. Efemeranın yerellik sergileyen karakteristiğe sahip olması, bu sorunun doğmasına etki eden nedenlerden biridir. Bu nedenle yerel faaliyetlerin sonucu olarak üretilen her efemeranın ülkenin her yerinde derlenebilmesi mümkün değildir; ancak yalnızca söz konusu yerleşim yerindeki bilgi merkezleri tarafından derlenebilir. Efemeranın belirli bir tarih aralığını sembolize eden özelliği de bu türün derlenmesine engel teşkil edebilmektedir. Söz konusu materyaller çoğunlukla üretim amacını yerine getirmelerinden kısa bir süre sonra tarih sahnesinden yok olup gitmektedir. Bu nedenle yerellik ve tarih aralığı gibi kısıtlılıklar içerisinde üretilen efemeranın yerel bellek kurumu kimliği altındaki her türlü bilgi merkezi tarafından derlenmesi önemli bir sorumluluktur.

Efemera, sıradan bir vatandaştan araştırmacıya ve bilim insanına kadar her sınıf insanın yararlanabileceği tür materyaldir. Eski günleri yâd etmek, tarihe yolculuğun keyfini sürmek, eski objelerin estetiğini incelemek gibi

nedenlerle görsel seyir yapmak isteyen herkes, efemerden yararlanmak isteyebilir. Bununla birlikte özel bir konunun aydınlatılması ve/veya mevcut durum ile karşılaştırılması amacıyla konu uzmanları tarafından incelenmesi de söz konusu olabilir. Ayrıca coğrafik, etnik veya kültürel farklılıkların üretilen materyallere ne oranda yansıdığını görmek amacıyla bu tür üzerinde inceleme yapılması gereği duyulabilir. Benzer şekilde efemera, bir yörenin geçmişini merak edenlerin araştırma yapmak isteyebileceği özelliklere de sahip olabilmektedir. Bu bakımdan efemera, aynı zamanda yabancıların da inceleyebileceği potansiyel değeri haiz olabilmektedir.

Efemera derleme, aynı zamanda bir yörenin geçmişine ve değerlerine bağlılığın dolaylı bir göstergedir. Efemeral materyalin derlenmesi, takip gerektiren, özel iş planları ile hareket edilmesini zorunlu kılan ve aynı zamanda maliyetli olan bir faaliyet alanıdır. Bu bakımdan efemera derlemesinin yapıldığı kurumların ve bu kurumlarda hizmet veren personelin, bu zor işin altına girme cesareti göstermeleri nedeniyle saygın bir iş yaptıkları düşünülür. Aynı zamanda efemera, bulunduğu bölgenin kültürel değerlerini yansıtan turizm potansiyeline sahiptir. Bu değeri fark eden, efemeranın derlenmesi ve hizmete sunulmasına katkı sağlayan ve özellikle de turizm potansiyeli olabilecek materyali halkla ilişkiler aracı olarak kullanabilen bilgi merkezleri, aynı zamanda buldukları bölgenin turizm faaliyetlerine katkıda bulunabilirler. Örneğin Çanakkale Savaşları ile ilgilenenlerin savaş dönemine ilişkin yerel efemerayı web aracılığıyla görmesi ve/veya izlemesi, bu insanların kenti ziyaret etmek istemesi ile sonuçlanabilir. Bu bakımdan aynı zamanda efemera koleksiyonunun yerel bellek kurumları tarafından nitelikli bir şekilde yönetilmesi ve bu süreçte dijital olanaklardan olabildiğince iyi yararlanılması da önemlidir.

Arşivler, herhangi bir kurumun faaliyetlerini kanıtlamak amacıyla üretilen belgelerin fonksiyonel bağlarını da korumak suretiyle bir arada tutulduğu yerlerdir. Arşivlerde belgeleri derleme ve düzenlemenin amacı, aynı faaliyet ve konu içerisinde üretilen belgeleri kanıtlama gayesiyle bir araya getirmektir. Efemera ise kanıtlama amacıyla üretilen ve güncel kullanım süreleri sonrasında arşivlere standart iş akışı içerisinde aktarılan bir tür olmayıp, özel ve maliyetli emeklerle bir araya getirilebilen materyal türüdür. Bu türün arşiv dosyalarının dosya birlikteliği esasına uygunluğu söz konusu değildir. Efemeranın kurum arşivlerinde özel bir çalışma alanına dönüşmemesinin ve arşivlerin yaygınlıkla ve yüksek hacimde efemera koleksiyonuna sahip olmamasının nedenlerini, bu özel durum içinde aramak gerekir.

Belki de bu durumun bir sonucu olarak arşivciler, efemerayı kitaplara ve diğer yayınlara benzer “basılı materyal” olarak görme ve dolayısıyla kütüphanecilerin sorumluluğu içerisinde algılama eğilimlidirler. Arşivciler

basılı ve basılı olmayan kayıtlar arasında herhangi bir ayırım yapmaz ve belgeyi bir koleksiyonu tamamlayan parçalar olarak görür ve işleme alırlar (Organ, 1987). Bu bakımdan arşivlerde efemeraya herhangi bir koleksiyonun tamamlayıcı unsuru olarak bakılması yaygın bir anlayış olmuştur.

Arşivler ve kütüphanelerin efemera çalışmalarında göstereceği performans, özellikle sanat camiasının geçmişle buluşması gereksinimini karşılama konusunda önemli bir açığı kapatmaktadır. Basılı ve diğer formatlardaki geçici materyalin toplanması, görsel ve performans sanatçıları için de önemlidir. Tiyatro, dans, performans sanatları ve doğaçlama gösteriler, değerli kültürel mirasın önemli parçalarıdır. Bu nedenle arşivciler ve kütüphaneciler, bu alanlarda üretilen ve tüketilen materyalin derlenmesi ve korunmasına da diğer türler kadar önem atfetmelidirler (Davis, 2005, s. 2).

Efemera, bellek kurumlarının yaygın materyallerinde bulunmayan önemli fikir ve kültür içeriğine sahip olabilmektedir; bu bakımdan efemeranın sadece arşivlerde değil, müzeler, galeriler ve kütüphaneler gibi bütün bellek kurumlarında bulunması gerekir (Burant, 1995, s. 191). Arşivlerin ve efemeranın özelliklerine bütün olarak bakıldığında, efemeranın yerel düzeyde; ancak ulusal koordinasyon çerçevesi içerisinde derlenmesinin doğru olacağı düşünülebilir. Bunun için başta kent arşivleri olmak üzere, sorumlu kuruluşların, ulusal standartlar çerçevesi ve merkezi koordinasyon bütünlüğü içerisinde derleme ve düzenleme çalışmalarını sürdürmesi konusunda teşvik edilmesine ihtiyaç vardır.

Efemeranın Arşivler ve Kütüphanelerde Derlenmesi ve Düzenlenmesi

Efemera, arşiv koleksiyonlarının ve koleksiyonun alt gruplarının tamamlayıcısı ve bütünleştirici parçasıdır; bu özellikleriyle efemera arşivlerde ikincil tür bilgi kaynağıdır. Her arşiv kurumu, her türlü efemera koleksiyonunu derleme sorumluluğu üstlenemez. Bununla birlikte her arşivde ilgi alanı ve hedef kitlesine olan uygunluklarına göre efemera derlemesi yapılmalıdır. Toplumun tamamına veya büyük bölümüne hitap eden ve dolayısıyla hizmet ve materyal çeşitliliği bakımından zengin olan arşiv kurumlarında ise her türlü efemera koleksiyonunu derleme amacıyla hizmet verebilir. Örneğin kent arşivleri, bölge arşivleri veya ulusal arşivler bu hizmetin yürütümünde öncü türler arasında yer alabilirler.

Diğer yandan daha dar amaçlar içinde hizmet veren arşivlerde de efemera derlemesi yapılmalıdır. Ancak bu tür içinde derlenen efemeranın kurumun kendi amacına, diğer bir ifade ile sahip olduğu arşiv koleksiyonunun özüne uygun olması gerekmektedir. Bu tür arşivlerde efemera, sahip olunan koleksiyonun tamamlayıcı unsuru olarak derlenmelidir. Örneğin yerel esnaf ve sanatkârlar odası arşivlerinde ticari reklam, ilan ve broşürlerin; tabipler

odası arşivinde ilaç prospektüsü ve kutularının; çay üretimi yapılan bölgelerin ilgili arşivlerinde ise çay paketlerinin arşivlemesi yapılabilir.

Efemera koleksiyonunu derleme ve hizmete sunma konusunda kütüphanelerin arşivlere kıyasla görünümü ve hizmet kalitesi daha üst düzeydedir. Sahip olduğu materyali halkın yararına sunma amacı ve bu amaç doğrultusunda yüzyıllardır olgunlaştırdıkları araçlar sayesinde kütüphaneler, bu materyal türünün hizmete sunumunda daha başarılı bir profile sahiptir. Arşivler, sahip oldukları materyalin özgünlüğü ve muhafaza yaklaşımının baskınlığı nedeniyle, halkla ilişkiler ve açık hizmetler konusunda görece daha geri durumdadır. Aslında arşivlerin belgenin dışında, dokümanların derlenmesi ve hizmete sunulması faaliyetlerini de güçlendirmeleri, bu kurumların halkla olan bağlarını ve zaman içinde halka açık hizmetlerin kalitesini de arttıracaktır. Bu bakımdan, efemera arşivler için iyi bir fırsattır; özellikle efemera koleksiyonunun ciddi bir yaklaşım içerisinde arşivlerin hizmet hedefleri içinde güçlendirilmesi, bu kurumların kamu yaşamı içinde güçlendirilmesini de sağlayacaktır. Bunun içinse öncelikli olarak efemera hizmetleri konusunda kararlı olunmasına, ulusal ve kurumsal olmak üzere iki ayrı düzeyde strateji geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Arşivlerde toplanan efemera koleksiyonun düzenlenmesinde genellikle arşivlerin genel provenans prensibi dikkate alınarak dosyalar/kutular içine yerleştirilen materyal yerel sınıflandırma esaslarına göre depolanmakta; fon/seri ve alt seri düzeylerinde depolanan/nitelenen materyal katalog ve/veya dizinlerden oluşan erişim araçlarıyla hizmete sunulmaktadır. Kütüphanelerde ise daha önceki dönemlerde AACR2 prensiplerine göre MARC kayıtları oluşturulan materyaller diğer kütüphane materyali gibi kataloga dâhil edilebilmektedir. Son yıllarda MARC yerine daha üst düzeyli paylaşım ve keşif yeteneklerine sahip olması nedeniyle katalog kayıtları daha çok RDA standardına göre oluşturulmaktadır. Ancak buna rağmen, kütüphanelerin halen çok azında efemera materyalini kataloglama başarısı sergilenebilmiştir (Zietz, 1992). Bu materyalin turizm ve ticari katma değer sağlama potansiyeli nedeniyle kent belleği kimliği ile öne çıkan kent arşivlerinde, özel koleksiyonerlerin ve işletmelerin dermelerinde daha ileri düzeylerde hizmete sunulduğu bilinmektedir. Efemera koleksiyonunda tek tek materyalin her birine katalog çıkartmak ekonomik değildir; binlerce parçadan oluşan bir koleksiyonun her bir parçası için gerekli yatırımı yapmak doğru bulunmamıştır. Bu nedenle genellikle konu üzerinden arama eğilimi gösteren araştırmacılara, koleksiyon tamamına yönelik oluşturulan zengin içerikli katalog kayıtları ile hizmet vermek yaygın bir durumdur. Aynı zamanda her iki bilgi merkezinde gerek efemera derleme çalışmalarına ilgi gösterilmemesinin, gerekse derlenen efemeranın ayrıntılı kataloglarının oluşturulamamasının tek nedeni bu değildir. Efemeranın son birkaç on yıl

öncesinde araştırma dünyasında günümüz kadar ilgi görmüyor olması da bu nedenlerden biridir. Bilgi merkezlerinde yayıncılık, teknoloji ve toplumsal gereksinimler gibi nedenlere bağlı olarak iş yükünün önemli oranda artmış olması da soruna neden olan diğer etkenler arasındadır. Aynı zamanda bilgi merkezlerinde efemerayı kataloglama geleneğinin olmaması da bu sorunun yıllara yayılmasının etkenlerinden biridir (Zietz, 1992).

Efemera, standartları oluşmuş ve/veya belirginleşmiş bir tür değildir. Bu bakımdan Türkiye’de bellek kurumları arasında derleme ve düzenleme hususlarında görev, sorumluluk ve iş dağılımı konularında da ciddi belirsizlikler yaşanmaktadır. Hangi kurumun, hangi konularda ve ne oranda efemeraya sahip olduğu genellikle bilinmemektedir. Ulusal bir eşgüdüm mekanizmasının, derleme, düzenleme ve hizmete sunma standartlarının bulunmaması nedeniyle ve konuya duyulan ilgi nispetince çok az kurumda efemera çalışmaları yürütülmektedir. Yerel efemeranın derlenmesi, kişisel inisiyatiflere dayalı olarak sürdürülmektedir ve bu çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle efemera üzerinde ulusal ölçekli yeni bir politikaya ve stratejiye gerek duyulmaktadır.

Yerel sosyal tarihi doğru anlayabilmek, doğal gözlemlemeye olanak sağlayan efemera benzeri bütün kaynakların yerel bilgi merkezlerince sistematik biçimde derlenmesi ile mümkün olabilir. Örneğin siyasi, dini, etnik, entelektüel ve sanatkâr gibi çeşitli sosyal gruplar tarafından üretilen efemera derlendiğinde, gelecekte tarihe sosyal yolculuk yapacak kişilerin sıklıkla başvuracağı kaynaklar arasında yer alabilirler. O halde yerel bilgi merkezlerinde efemeranın planlı şekilde toplanması ve bilgi merkezlerinde yaygınlıkla kullanılan niteleme standartlarına uygun olarak yönetilmesi konusunda daha fazla çaba sarf edilmelidir (The Library of Virginia, 2007, s. 20). Bunun için her yerel bellek kurumunda efemera koleksiyonunun derlenmesi ve düzenlenmesine yönelik eylem planları oluşturulmalıdır. Her yerleşim yerinde bölgenin özelliklerini yansıtacak biçimde ticari, kültürel, sanatsal vb. konularda farklı faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan yerel bellek kurumlarında oluşturulması gereken efemera eylem planı, yerelliğin bütün unsurlarını içerecek şekilde özgün olarak hazırlanmalıdır. Örneğin Erzurum’da *Kar Film Festivali* için hazırlanan el ilanları, programlar ve davetiyeler gibi materyallerin her yıl derlenebilmesi için, eylem planında bu tür etkinlikler listelenmeli, güncellenmeli; derleme işlemini sürdürecektir personelin ne zaman, ne tür materyali, hangi yöntemlerle derlemesi gerektiğine dair eylem detayları belirlenmelidir. Aslında efemera koleksiyonunun derlenmesi, aktif olmayı gerektirmektedir. Bu türün derlenmesi, personelin aktif ve fiziki mekân dışında operasyon yapmasını gerektirdiği için, klasik sağlama yöntemlerinin bir adım ilerisine geçilerek efemera materyalinin üretim özelliğine bağlı bir derleme eyleminin yaşama

geçirilmesine ihtiyaç vardır. Aynı zamanda eylem planında koleksiyonerlere yönelik bağış sisteminin yaşama geçmesi ve/veya güçlendirilmesi konusuna da yer verilmelidir (Archives Association of British Columbia, 1999).

Dünyada ve Türkiye’de Arşivler ve Kütüphanelerde Efemera

Arşivlerde ve kütüphanelerde efemera farkındalığını, sorumluluğunu ve buna yönelik hizmetlerin durumunu saptayabilmek için pek çok teknikten yararlanmak mümkündür. Söz konusu merkezlerde efemera çalışmalarının durumu, konu hakkında yayınlanmış olan literatür üzerinde incelemeler yapılarak ortaya çıkartılabilir. Bununla birlikte bellek kurumlarında efemera üzerinde sürdürülen faaliyetlerin yoğunluğu, kurumların web sitelerindeki veriler üzerinde gözlemlenebilir. Aynı zamanda katalog sistemlerinde efemera kayıtlarının niceliği ve niteliği de bu değerlendirmeye yardımcı olabilir. Söz edilen tekniklerin tamamı disiplin içinde efemera farkındalığını ortaya çıkarabilecek bulguların saptanmasına yardımcı olabilir; aynı zamanda efemera koleksiyonunun ne oranda önemsendiğini ve nasıl hizmete sunulduğunu ortaya çıkarabilir. Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki bölümünde dünyada ve Türkiye’de kütüphaneler ve arşivlerin kurumsal çalışmalarında ve katalog hizmetlerinde efemera materyalin durumu incelenmiş; elde edilen bulgularla her iki tür bilgi merkezinde efemera çalışmalarının karşılaştırması yapılmıştır.

Wellcome Kütüphanesi

İngiltere’de özellikle tıp ve sağlık tarihi konusunda saygın ve köklü bir kütüphane olarak bilinen The Wellcome Library, papirüsten el yazması eserlere kadar ve Uzakdoğu ülkelerinden Ön Asya ve Ortadoğu coğrafyasına kadar eski uygarlıklardan günümüze ulaşan pek çok eseri dermesinde bulunduran önemli bir kütüphanedir. Kütüphanenin, tıp ve sağlık tarihi konusunda eşsiz ve sayısız kaynağı web aracılığıyla araştırmacıların hizmetine sunmak şeklinde bir amaç üzerinde çalıştığı bilinmektedir. Kütüphane, zengin bir efemera koleksiyonuna da ev sahipliği yapmaktadır (What we do, 2018, s. 107). Katalog kayıtları üzerinde on binlerce efemera materyaline sahip olduğu görülebilen kütüphanede, katalog incelemesi yapıldığında efemera materyalin yönetilmesine ve verilerinin paylaşılmasına diğer türler kadar özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

Kütüphane kataloğunun detaylı tarama modülünde kitap, müzik, harita gibi 25 farklı format türü içinde efemera için ayrı bir seçeneğe yer verilmiştir. Katalog sisteminin kütüphanenin diğer bütün materyalini de içerecek şekilde bütünleşik olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Tarama sonuçları, tarama öncesinde ve sonrasında araştırmacının amacına göre kısıtlanabilmektedir. Katalog verilerinin oldukça ayrıntılı olarak hazırlandığı görülmektedir. Katalog kayıtlarının doksan dört alt konu başlığına göre konu etiketiyle

sınıflandırıldığı görülmektedir ve bu yolla tarama sonuçlarının daha isabetli sonuçlandırılmasının yolu açılmıştır. Her bir katalog kaydının, ayrı bir modül altında LCSH (Library of Congress Subject Headings - Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi) ve MeSH (Medical Subject Headings - Tıp Konu Başlıkları) dizinindeki hiyerarşik konumunu gösterecek şekilde ayrıntıları görüntülenebilmektedir.

Aynı zamanda koleksiyonun yaklaşık üçte birlik bölümü dijitalleştirildiği için, bunların görüntülenebilmesi, indirilebilmesi ve hatta başka web sayfalarında paylaşılabilmesi için gömü kodlarının alınabilmesi de olanaklıdır. Katalog kayıtları, efemera koleksiyonunun derlenmesi çalışmalarının günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Zira efemera koleksiyonu içinde 1600'lü yıllardan günümüze kadar farklı dönemlere ilişkin materyalin yer aldığı görülebilmektedir. Aynı zamanda araştırmacıların ve kütüphanecilerin çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla sistem diğer bütün kaynaklarda olduğu gibi efemera kataloglarının da CSV, Turtle, MARC gibi bazı kayıt formatlarının veri transferine izin vermektedir (Wellcome Library encore, 2018).

Reference	GC/47/12
Title	British Rheumatic Association ephemera See the rest of this archive
Level	Item
Extent	1 file
Date	c.1956
Box Number	1
Ordering Instructions	This is an Item level record: click on the appropriate options to consult it in the Rare Materials Room, provided it is not Closed, or to order copies. If the Item has been digitised there will also be a link at this level to a digital facsimile.
Access Status	Open
Access Conditions	The papers are available subject to the usual conditions of access to Archives and Manuscripts material.
Reproduction Conditions	Photography is permitted for non-commercial research and private study. Please note that material may be unsuitable for copying on conservation grounds. Researchers who wish to publish material must seek copyright permission from the copyright owner.
Material Type	Archives - Non-digital
System No.	1e011495-db18-4b17-975d-0d89bf7e7fb5

Resim 1. Wellcome Kütüphanesi Efemera Materyal Kataloğu Örneği

Bütün bu değerlendirmeler, Wellcome Library'de efemera koleksiyonunun derlenmesi gerektiği bilincinin uzun yıllardan beridir var olduğunu; bu türün diğer türler gibi araştırma süreçlerinin vazgeçilmez birer parçası olduğu şeklinde algılandığını ve en önemlisi de efemeranın tanımlanması, sınıflandırılması ve paylaşılması süreçlerinde uluslararası standartlara

uyulduğunu göstermektedir. Standartlara uyulmuş olması, bu koleksiyonun hizmet verilen fiziki mekâna ya da coğrafik bölgeye hapsolmasını önlemiş; böylece bunları bütün dünyanın yararlanabileceği evrensel bir değere dönüştürmüştür.

Other Sources:

[More info](#)

[Other resources](#)

[View MARC display](#)

Ephemera

Date

[1920s]

Genre

[Archives](#)

Archive in context

PPGMG M'Gonigle, George Cuthbert Mura

PPGMG/A

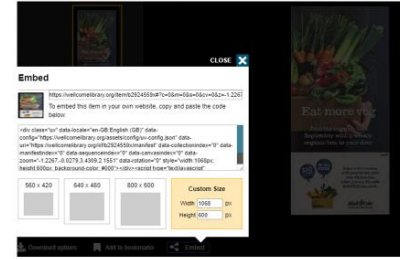
[Personal and career](#)

PPGMG/A/1

[Seaman's continuous certificate of discharge](#)

[Digitised copy available](#)

The Welcome Library

Dijitalleştirilmiş Efemera'nın Görüntülenmesi, İndirilmesi ve Paylaşımı

Resim 2. Wellcome Kütüphanesi Efemera Kataloğu Seçenekleri

John Johnson Basılı Efemera Koleksiyonu

Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi John Johnson Basılı Efemera Koleksiyonu, türü içinde dünyanın en önemli koleksiyonlarından biridir. Kısa ve çeşitli amaçlar için üretilen reklamlar, el ilanları, oyun faturaları, programlar, menüler, tebrik kartları, posterler, kartpostallar dâhil olmak üzere yüzlerce orijinal basılı doküman bu kütüphanede İngiliz tarihine ışık tutmak üzere araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır. Yaklaşık 700 konu başlığı altında sınıflandırılan efemera koleksiyonu, bir kısmı dijitalleştirilmiş ve karakter tanıma süreçleri tamamlanmış halde web üzerinde kullanıcılarıyla buluşturulmaktadır (About the Collection, 2021).

Koleksiyon kataloğu üzerinde yapılan değerlendirmelerde, kayıtların genellikle çok kısa veriler içerdiği, notlar alanında ayrıntılara yer verilmediği görülmektedir. Buna karşın koleksiyonun bir bölümünün dijital kopyaları ücretsiz görüntülenebilmekte; bazılarının ise ticari bir veritabanına abone olunması karşılığında erişim izni verilmektedir. Materyalin her birinin MARC kayıtları görüntülenebilse de niteleme kayıtları ve görüntülerin paylaşımı konusunda sunulan seçeneklerin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte her bir materyalin indeks listesi ile ilişkisi görüntülenebilmekte; kayıtlarda materyalin konu hiyerarşisindeki yeri anlaşılmaktadır.

Data display

ALL "_turkish" Find from entry: 16

101 Entries found (Display more)

1. Political cartoons: The allied gourmands taking a luncheon; or
 2. Postcards: Turkish baths advertiser. [s.a.]
 3. Political posters: The Turkish commercial treaty of 1838. 1856
 4. Printed fabrics -- handkerchief: International Liverpool Exhibit
 5. Advertisements. [s.a.]
 6. Theater programs. [c. 1890]
 7. Trade cards. [s.a.]
 8. Playbills, Monday, June 16th, 1828
 9. Theater programs. [c. 1876]
 10. Theater programs. [1876]
 11. Playbills, Friday, September 10th, [1800]
 12. Advertisements -- Tailor's: J. Hepworth & Son, Limited, the w
 13. Picture puzzles: Russo Turkish puzzle. [between 1875 and 18
 14. Picture puzzles: A Turkish atrocity. [c. 1876]

Link: https://allegro.bodleian.ox.ac.uk/johnson/200

Category: Advertisements
 First line: Imperial Turkish Baths
 Company: Imperial Turkish Baths
 Town: London
 Trades: Turkish baths; baths
 Date: [s.a.]
 Note: printed in brown on cream. Gives prices
 Shelfmark: Trade Cards 2 (106) subsect. Baths and spas

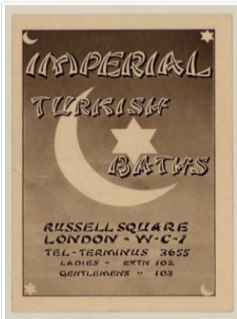
Change display Index entries < > Record history

Look for: turkey in this index: Keywords

217 turkey
 1 turkey-knob
 44 turkeys
 6 turkies
 101 turkish
 1 turkish-greek
 3 turko
 31 turks
 1 turks-head
 4 turkey
 1 turky-stone
 1 turkytees
 4 turl
 1 turle
 7 turleigh
 1 turley
 3 turlington

Close

Shelfmark: Trade Cards 2 (106)

Resim 3. John Johnson Basılı Efemera Koleksiyonu Kataloğu

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Milli Arşivi ve Belge İdaresi

Arşivin katalogları incelendiğinde, efemeranın materyal türü içinde ayrı bir sınıf olarak tahsis edilmediği görülmektedir. Bu nedenle katalogda yalnızca efemera materyaline erişebilmek kolay olmadığı gibi; toplam koleksiyon içerisinde efemeranın ne oranda olduğunu anlayabilmek de güçtür. Milli arşivin katalogunda kısıtlama yapmadan ‘efemera’ sözcüğü ile tarama yapıldığında, toplam 197 sonucun ekrana yansıdığı; basılı efemera serisi içinde ise 648 adet efemera materyalin yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç, efemeranın bilgi merkezinde önemli bir materyal ve sınıflama türü olarak neredeyse dikkate alınmadığını gösteren bir kanıt olarak kabul edilebilir. Saptanan efemeranın büyük bölümü ise dergi, fotoğraf, broşür gibi konu uzmanlarının efemeranın kapsamı üzerinde uzlaşa sağlayamadığı bölümü içinde yer almaktadır. Buna rağmen efemera olarak tanımlanan materyalin ayrıntılı veriler içermeyen katalog kayıtları, uluslararası standartlara uyumluluğu sayesinde CSV, XML, PDF gibi bazı formatlar biçimde indirilebilmektedir (The National Archives Catalog search, 2021).

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi, arşivlerde belge düzenleme yaklaşımının büyük oranda kurumsal faaliyetlere ve fonksiyonlara göre olması nedeniyle, efemeranın bu ulusal arşiv kataloğunda bir tür olarak yer almaması makul görülebilir. Yine de ulusal boyutlu bir arşivde efemeranın daha fazla sayıda olabileceği varsayılabilir.

The image shows a screenshot of the National Archives Catalog website. The top navigation bar includes 'ARCHIVES.GOV', 'LOGIN', 'REGISTER', and 'VETERANS' SERVICE RECORDS'. The main content area displays search results for 'Printed Ephemera Files, 1/20/2001 - 1/20/2009'. The results show a series of documents with a description: 'Collection: Records of the Calligraphy Office (GWB-CALL) From Collection: GWB-CALL This series includes invitations, menus, program materials were produced by the White House in... National Archives Identifier: 5956692 Creator: President (2001-2009 - Bush), Calligraphy...'. To the right of the search results, there is a table of metadata:

Level of Description:	File Unit
Type(s) of Archival Materials:	Textual Records
The creator compiled or maintained the series between:	1/20/2001 - 1/20/2009
Access Restriction(s):	Restricted - Partly Specific Access Restriction: Presi Note: These records may need tc
Use Restriction(s):	Restricted - Possibly Specific Use Restriction: Copyrig Note: Documents in the series th of their official duties are in the p the United States (Title 17, USC), copyrighted materials.

Below the search results, there is an 'Export Selected Records' dialog box. It allows users to export 1 record as follows:

- Export 1 records as:
- Descriptions: Brief Full
- Include Thumbnails? Yes No
- Include User Contributions: Tags Comments
- Export Format: (Dropdown menu options: CSV, JSON, PDF, TXT, XML)
- Buttons: Export, Cancel

To the right of the dialog box, there is a preview of a document titled '02/06/2001 - Dinner in honor of the Commanders in Chief - Menus'. The document is a menu for a dinner in honor of the Commanders in Chief, featuring a list of dishes: 'Monkfish with Pancetta Bacon', 'Penne, Mussels with Basil', 'Lemon Gremolata', and 'Turkey, Chardonnay, Chevre's Teriyaki 2001'.

Resim 4. ABD Milli Arşivi Kataloğu

Sydney Kent Arşivi

Sydney kent arşivinin kataloğunda yapılan incelemelerde, koleksiyon miktarının oldukça yüksek ve zengin çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Kent hafızasını güçlendirmek amacıyla arşivde, kente mal olmuş önemli kişilerin arşivlerinden efemera koleksiyonları dijitalleştirilerek, 'ArchivePix' adlı site üzerinde arama ve sergileme fırsatı sunulmaktadır (Past in Print project: City of Sydney, 2018). Sistemde kayıtlı efemera örneklerine bakıldığında fotoğraf, afiş, kartvizit, kartpostal ve otobüs tarifesi gibi materyalin tamamı bu tanım içinde görünse de, katalog verilerinin standartlara uyumlu olmaması paylaşım bakımından önemli bir sorundur. Sistemde yalnızca efemera koleksiyonunu görüntülemeyi olanaklı kılacak detaylı tarama seçeneği bulunmadığı gibi, 'efemera'nın arşiv materyali

H. ODABAŞ

ÇAKŪ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences

Cilt: 12, Sayı: 1, Nisan 2021 / Volume: 12, Issue: 1, April 2021: 17-46

içinde ayrı bir sınıf içinde tanımlanmamış olması nedeniyle, efemera sorgusunun sonucunda, bütün görsellerin tek tek gözden geçirilmesi gibi bir sorun yaşanmaktadır.

The screenshot displays the 'Past in Print project' page on the City of Sydney Archives website. The page is titled 'Past in Print project' and includes a search bar with the results 'ephemera Image 7 of 9'. The main content area shows a grid of historical ephemera images, with a detailed view of a 'Formal Invitation' selected. The invitation is dated 2 August 1909 and is described as a blank invitation from the Mayor and Aldermen of the Municipality of the Glebe to attend their Jubilee celebrations at The Glebe on 2nd August 1909. The invitation is highly decorated with buildings of The Glebe. The page also includes a navigation menu on the left and a search bar at the top.

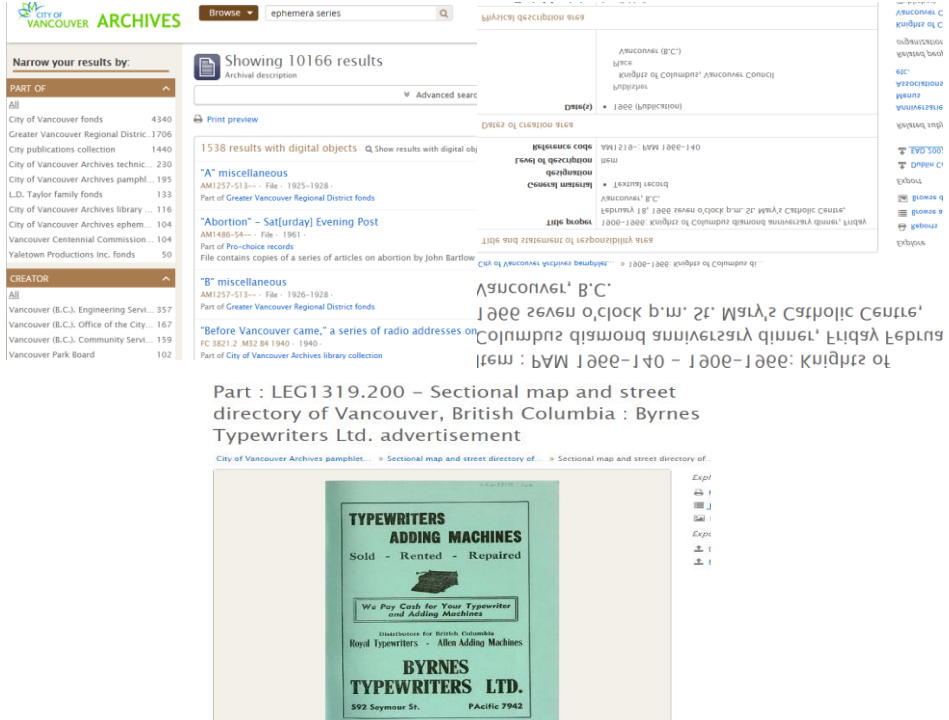
Resim 5. Sydney Kent Arşivi Kataloğu

Vancouver Kent Arşivi

Vancouver, oldukça zengin materyal ile hizmet veren kent arşivine sahip bir şehirdir. 1700'lü yıllardan günümüze ulaşmış yaklaşık dört bin harita, binin üzerinde gemi planı, bir milyondan fazla fotoğraf ve diğer pek çok materyal ile bir kilometreden fazla raf uzunluğuna sahip bir arşivdir (City of Vancouver, 2017). Arşiv katalogları incelendiğinde efemeranın ayrı bir sınıf içerisinde tanımlanmadığı görülmektedir. Bu nedenle özellikle efemera koleksiyonu üzerinde inceleme yapmak isteyen bir araştırmacı, uygun tarama stratejisi belirleme konusunda sorunlar yaşayabilmektedir. Efemera kataloglarında ayrıntıya yer verilmemiş olsa da, verilerin XML formatında paylaşılması ve aynı zamanda kataloglar arasında ilişkili yönlendirmelerin yapılmış olması, sistemin yararlı özellikleri arasında gösterilebilir (1906-1966: Knights of Columbus diamond anniversary dinner, 2018).

Yukarıdaki arşiv örneklerinde olduğu gibi İngiltere Milli Arşivi, Washington Eyalet Arşivi ve Avustralya Milli Kütüphanesi kataloglarında yapılan incelemelerin tamamında efemera koleksiyonunun ayrı bir tür altında sınıflandırılmadığı görülmektedir (Advanced Search: National Library of

Australia, 2018; Washington State Archives, 2018; Archives, 2018). Söz konusu bilgi merkezleri üzerinde yapılan incelemelerde bir kısmı dijitalleştirilmiş halde, önemli oranda efemeraya sahip oldukları; dijitalleştirilmiş olanların ise büyük bölümünün web üzerinden görüntülenebildiği saptanmıştır. Bununla birlikte katalog sistemlerinde efemera altında bir sınıfın tanımlanmamış olması, bilgi merkezlerinde efemera koleksiyonuna olan ilginin zayıf olduğuna işaret etmektedir. Bu duruma, gerek kütüphane ve arşiv disiplinlerinde gerekse diğer disiplinlerde efemeranın sınıfsal ayırıcının net olmamasının ve/veya tanımı üzerinde uzlaşa sağlanamamasının neden olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte derleme için özel bir çabaya gereksinim duyulması, düzenli temin edilememesi, tekil olarak her birinin katalogunu hazırlama güçlüğü, her bir materyalin ayrı bir uzmanlık alanı içine girmesi gibi etkenler de arşivlerde ve kütüphanelerde efemeranın gereken ilgiyi görmemesine etki eden faktörler olarak değerlendirilebilir.

Resim 6. Vancouver Kent Arşivi Kataloğu

Türkiye’de Arşivlerde ve Kütüphanelerde Efemera

Türkiye’de kütüphaneler ve arşivlerde efemera koleksiyonunun varlığı ve

durumu ile ilgili web üzerinde taramalar yapıldığında, bu türün kütüphanelerde ağırlıklı olarak kitapdışı materyal grubunda kayıt altına alındığı; yalnızca birkaç kütüphanenin sahip olduğu az sayıda efemera'yı web üzerinde kullanıcıları ile buluşturduğu görülmektedir. Buna karşın arşivlerin web sitelerinde efemera koleksiyonunun hizmete sunulmadığı görülmekte; buna sistematik bir derleme çalışmasının olmamasının neden olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte, az sayıda kent arşivinde efemera hizmetlerinin sürdürüldüğü; buralarda ise nitelendirme uygulamalarının ve web hizmetlerinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün hizmetlerinin tanıtıldığı yayınlarda ve resmi web sitesinde efemera koleksiyonuna ilişkin bir hedefin ve hizmetin yer almadığı görülmektedir. İlgili kurumun web sitesinde 'online sergi' adlı sayfada Osmanlılar döneminden kalma pek çok belge ve kupürün konularına göre sınıflandırıldığı; ancak aralarında yaygın efemera tanımına uygun bir materyalin yer almadığı görülmektedir ("T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı", 2020). Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arşiv kataloglarında ise resmi belge kayıtlarının dışında efemera türünde doküman kayıtlarının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Milli Kütüphanenin sahip olduğu derme üzerinde inceleme yapıldığında *Kaşif* arama motorunun gelişmiş seçenekleri arasında efemera'nın ayrı bir tür olarak sınıflandırılmadığı; buna karşın sistemin tarama sonuçları arasında efemera türünü kitapdışı materyal sonuçları arasında gösterdiği görülmektedir. Milli Kütüphanenin *Dijital Kütüphane Sistemi* adlı tarama modülünde ise 'afiş' anahtar terimi ile yapılan tarama sonucunda listelenen 1.234 kaydın pek çoğu efemera olmasına rağmen sisteme kitapdışı materyal grubu altında karma bir sınıf içerisinde depolandıkları anlaşılmaktadır. Üyelik kaydı ile görüntülenebilen kayıt görüntülerinin nitelendirme unsurlarının oldukça yüzeysel olduğu görülmekte; kayıtların MARC ve RDA gibi kataloglama standartlarına uygun olarak oluşturulmadığı ve paylaşılabılır özellikler sergilemedikleri anlaşılmaktadır ("Dijital Kütüphane Sistemi", 2021).

Efemera koleksiyonu üzerinde faaliyetleri ile bilinen yerlerden biri de SALT Galata içinde hizmet veren SALT Araştırma Kütüphanesidir. SALT Araştırma merkezinin kütüphane ve arşiv kayıtları arasında kupür, davetiye, mektup, kartpostal, fotoğraf, katalog, bülten, fotokart, afiş, broşür, kart ve fatura gibi onlarca tür materyalin pek çoğuna web üzerinde erişim yapılabilmektedir. Örneğin 'davetiye' anahtar terimi ile tarama yapıldığında erişilen 584 adet materyalin, 206'sı belge, 18'i davetiye, 5'i kartpostal ve içinde efemera'nın da bulunduğu her türlü materyalin katalog kaydına ve görüntüsüne erişebilmek mümkündür. Katalog kayıtlarının Dublin Core Üstveri Setine göre oluşturulduğu anlaşılmakta, sonuç ekranında

görsümlenen nesnelere indirilebilmekte; üstveri paylaşımı yapılabilen; belgenin türü ve içinde yer aldığı koleksiyon bilgisini kapsadığı görülmektedir. Tamamı için geçerli olmasa da ayrıntı gerektiren efemera materyalinin büyük bölümü oldukça ayrıntılı veriler içermektedir (“SALT Araştırma”, 2021).

Koleksiyonunda zengin efemera materyali bulunan VEKAM (Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları ve Uygulama Merkezi), Ankara ve çevresi ile ilgili kapsamlı uzmanlık kütüphanesi ve zengin arşivinde önemli miktarda efemera materyali araştırmacıların hizmetine sunmaktadır (“VEKAM”, 2021). VEKAM’ın dermesinde reklam paraları, biletler, şehir planları ve haritaları, yerleşim planları, ilanlar gibi çok sayıda ve türde efemera katalog aracılığıyla taranabilmekte; tarama sonucunda elde edilen listenin pek çoğunun görüntüsü indirilebilmektedir. Efemera kayıtlarının Dublin Core Üstveri Setine göre düzenlenmiş olduğu görülmekle birlikte, kayıtların aynı zamanda MARC verilerine de erişilebilmektedir. Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi Kataloğu ile bütünleşik şekilde taranabilen kayıtların atıf verileri, yaygın birkaç stil içerisinde seçilerek alınabilmektedir. Söz konusu kütüphanenin Dijital Koleksiyonlar sayfası üzerinde seçenekleri daraltmak suretiyle efemera materyalinin tamamına daha kolay ulaşabilmek mümkündür (Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Gravür Koleksiyonu, 2021).

BiblioPera: Beyoğlu Araştırma Merkezleri Ağı* adıyla İstanbul Kalkınma Ajansı’nın desteği ile oluşturulan bilgi ağı, çok sayıda araştırma merkezi kütüphanesinin toplu kataloğu olmasının yanı sıra, çok dilli dijital koleksiyonları bir araya getiren, araştırma ve etkinlikler için geliştirilen işbirliği platformudur. On üç araştırma kütüphanesinin altmış beş bin civarında materyali bu bilgi ağı üzerinde taranabilmekte; söz konusu kütüphanelerin efemera materyalinin katalog verilerinin yanı sıra bir kısmının görüntülerine de ulaşabilmektedir. Sistemin paydaşı olan merkezlerin kayıtları birbirinden farklılıklar göstermekle birlikte, çoğunun kayıtlarını Dublin Core Üstveri Setine göre oluşturmuş olduğu; aynı zamanda MARC kayıtlarını paylaştığı ve bazılarında kayıtların ISBD görünümünün de bulunduğu anlaşılmaktadır (“biblioPera: Beyoğlu Araştırma Merkezleri Ağı”, 2021).

* Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi tarafından yürütülen, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, SALT Araştırma, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Hollanda Araştırma Enstitüsü, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Orient-Institut Istanbul, İsveç Araştırma Enstitüsü ve Yunanistan Başkonsoloslugu Sismanoglio Megaro, Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Türkiye’de Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü ve ARTER kütüphanelerinin ortaklığında meydana gelen BiblioPera, bu kütüphanelerin ortak kataloğu işlevini sürdürmektedir.

Resim 7: Beyoğlu Araştırma Merkezleri Ağı

Özellikle son on yıldır çoğunlukla belediye başkanlıkları uhdesinde kurulan kent arşivlerinde, yerel kültürün derlenmesi ve muhafaza edilmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü bilinmektedir. Bu çalışmalar boyunca çoğunlukla geçmiş fotoğraflar ve yerel deyimler, maniler, şiirler, yemek tarifleri, giyim-kuşam kültürü gibi içeriğin derlenmesi ve tek bir merkezde toplanması olanaklı hale gelmiştir. İncelenen kent arşivlerinin web sitelerinde, arşiv ve kütüphane kataloğunda ya da bunların materyal listelerinin hiç birinde ‘efemera’ kavramıyla bir sınıflandırmaya rastlanılamamış ve söz konusu sitelerde bu türe yönelik herhangi bir faaliyete yer verilmemiştir. Kent arşivlerinde sürdürülen çalışmalar yerel dinamiklerin etkisi ve desteği ile yürütüldüğü için, bu örgütlerde sürdürülen çalışmalar çeşitlilik, nitelik ve hedefler konusunda birbirinden oldukça farklı özellikler sergileyebilmektedir. Örneğin Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivinde kentin tarihine ışık tutacak görsel materyal derlemesi yapılmış; fakat derlenen materyal sadece bir liste halinde duyurulmuştur (Fotoğraflar, 2018). Çorum Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivinde ise şehrin tarihine ışık tutan 4.500 fotoğrafa ev sahipliği yapıldığı ifade edilmekte; bunlardan bazıları ise web sitesinde ‘fotoğraf arşivi’ adlı sayfa üzerinde sergilenmektedir. Fotoğrafların hiç biri için tanımlama ve sınıflama yapılmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların arşivcilikte ve kütüphanecilikte standartlaştırma uygulamalarına girmediği; bu haliyle yalnızca sergilemekten ibaret olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf Arşivi: Çorum Belediyesi, 2018).

Benzer şekilde Kızılay Arşivi kataloğu incelendiğinde, efemera koleksiyonunun saptanabilmesi için gerekli olan efemera serisine sistemde yer verilmediği görülmektedir. Efemera türü içinde değerlendirilebilecek afişler, pullar ve kartpostallar gibi bazı materyal görüntülerinin web sitesi üzerinde sergilendiği; ancak bunların da standart katalog verilerine sahip olmadığı görülmektedir (Tarihi Afişler: Kızılay tarihi, 2018).

Son yıllarda özellikle sivil toplum örgütleri olarak hizmet veren bazı organizasyonların kendi hizmet alanları içinde yer alan özel arşivleri, uluslararası standartlara uygun açık kaynak kodlu içerik yönetimi yazılımları aracılığıyla hizmete sunduğu görülmektedir. Daha çok tematik bir görünüm içinde olan bu arşivlerin içeriği metin, video ve resim gibi farklı türlerden oluşmakta; bu nedenle araştırmacılara aynı yapı üzerinde hem seyir hem de tarama seçeneği birlikte sunulmaktadır. Örneğin Mudurnu Dijital Kent Arşivi ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği Arşivinde dijitalleştirilen ve web üzerinde kullanıcıların hizmetine sunulan materyalin tanımlanmasında Dublin Core Üstveri Seti'nden yararlanılmıştır. Aynı zamanda içerikleriyle birlikte her kayıt, atom, dc-rdf, dcmes-xml, json, omeka-json, omeka-xml ve rss2 formatlarında indirilebilmektedir. Bu yönüyle sistemin uluslararası paylaşılabilir formatlarla kullanıcılara özgür olanaklar sunduğu söylenebilir. Ancak her iki sistemde de materyal sınıfları arasında efemera koleksiyonu için ayrı bir grup oluşturulmamıştır; sistemde efemera sınıflaması yapılmadığı için de bu türün keşfi son derece zor olmaktadır (Dijital Arşiv Politikası: Türkiye Yardım Sevenler Derneği Dijital Arşivi, 2018; Nesnelere Gözet: Mudurnu Dijital Kent Arşivi, 2018).

Sonuç

Yapılan incelemeler, arşivler başta olmak üzere her iki tür bilgi merkezinde efemera olgusu üzerinde farkındalığın düşük olduğunu; efemera'nın bu bilgi merkezlerince yaygın şekilde ve yeterince derlen(e)memiş olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ve belki bu nedene bağlı olarak, her iki bilgi merkezi türünde de kataloglama ve sınıflama süreçlerinde efemera'nın ayrı bir tür altında sınıflandırılmadığı dikkat çekmektedir. Dermesinde efemera olan kütüphanelerin bu türün kataloglanması ve sınıflandırılmasında arşivlere oranla uluslararasılaşmayı daha fazla önemsedikleri görülmektedir. Bunu, ortaya koydukları katalog sistemlerinin uluslararası katalog standartlarına ve paylaşılabilir verilere sahip olmalarından da anlayabilmek mümkündür. Örneğin ABD'de kütüphane, müze ve arşivlerin başını çektiği çok sayıda bilgi merkezinin kırk bir milyon civarında resim, metin, video ve ses kaydını harmanlayan DPLA (Digital Public Library of America) web platformunda 'davetiye kartı' şekline yapılan tarama sonucunda 618 kayıt listelenmekte; bu kayıtları sisteme sağlayan kuruluşlara bakıldığında ise çok büyük çoğunluğunun kütüphaneler olduğu görülebilmektedir. Sistemde kayıtlı sanat eserleri çok yüksek çözünürlükte tarandığı için, kullanıcılar derinliklerini inceleyebilecekleri şekilde görselleri büyütebilmektedirler. Kayıt künyeleri ve görselleri sosyal medya aracılığıyla paylaşılabilen; bilgi merkezlerinin otomasyonları, bireysel kaynak yönetimi yazılımları ve araştırmacıların bibliyografik listeleri için kaynakların künyeleri farklı formatlara dönüştürülüp transfer edilebilmektedir. Dublin Core Üstveri

Setine uygun şekilde oluşturulan kayıtlar, konu grupları içindeki yerleri tayin edilmiştir; bu yerlerin dinamik köprüleri sayesinde aynı kategoride yer alan diğer benzer kayıtlara erişimi yapılabilmektedir (“Digital Public Library of America”, 2021). Benzer şekilde 193 ülkeye ait 19.747 materyalin harmanlanarak araştırmacıların hizmetine sunulduğu World Digital Library üzerinde ‘resim’ anahtar terimi ile yapılan taramada 4.609 kayda ulaşılmakta; bunları sağlayan bilgi merkezlerine bakıldığında yine kütüphanelerin büyük çoğunluğu oluşturduğu, buna karşın arşivlerin müzelerin de gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır (“World Digital Library Home”, 2021).

Yurtdışı kökenli örneklerin durumu ile karşılaştırıldığında Türkiye’de efemera koleksiyonuna az sayıda arşiv ve kütüphanenin sahip olduğu; bu bilgi merkezlerinin sahip olduğu efemera miktarının da çok az olduğu; bu koleksiyonu efemera türü içinde sınıflandırmadıkları; pek çoğunun ise efemera ve benzeri materyali daha çok sergilemeyi öncelikledikleri görülmektedir. Bazı kuruluşların ve hatta bazı bilgi merkezlerinin web üzerinde paylaşılan efemerayı katalogundan ayrı tuttuğu ve paylaşılabilir üst veriden yoksun şekilde sergilemekle yetindiği anlaşılmaktadır.

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, günümüze kadar kurum arşivlerinde efemeranın koleksiyon içerisinde yeterince yer alamamasının ve fark edilebilir bir malzeme olamamasının birkaç temel nedeni bulunmaktadır. Arşivlerin kanıta dayalı belgeleri toplama ve düzenleme sorumluluğu, diğer ve daha çok informal özelliklere sahip dokümanları esas hedef dışına itmektedir. Bu nedenle efemera, kurum arşivlerinden ziyade daha çok kent arşivleri gibi turizm potansiyeli olan merkezlerde kendini göstermektedir. Kurum arşivlerinin kataloglarında efemeranın materyal türü olarak sınıflamada yer alamamasının bir başka nedeni ise arşivlerde muhafaza ve kataloglamanın tekil materyal üzerinde yapılmasının zahmetli ve maliyetli olmasıdır.

Kent arşivleri, hem bağlı bulunduğu kuruluşun kurumsal arşivlerini, hem de coğrafik bölgenin geçmişine ve bu güne ilişkin kültürel mirasını derleme ve muhafaza etme sorumluluğunu yerine getirir. Bu yönüyle yerel bellek kurumlarının tamamı ve özellikle de günümüze kadar verdiği hizmetlerle bu misyonun ana aktörü olan kent arşivleri, efemera derleme ve hizmete sunma sorumluluğunu daha nitelikli olarak sürdürmek zorundadır. Efemera, yerel düzeyde takip edilmesi gereken bir türdür. Bu nedenle ulusal strateji programı altında, her yerel bellek kurumu yerel eylem planları dâhilinde bulunduğu bölgede efemera çalışmalarını yürütmelidir. Bu çalışmalar, yerel kültürün geçmişi üzerinde iz sürebilmenin olmazsa olmaz koşullarından biridir. Aksi takdirde Afyonkarahisar’da birbirinden değerli iki bin civarında kibrit kutusu derlemiş olan koleksiyonerin, bu mirası devretme isteğine

muhatap bulabilmesi kolay olmaz (Çetinkaya, 2017); bu mirasın zamanla yok olması yerellik sergileyen sosyal tarih, sanat, dil gibi pek çok alanın geçmişine uzanan yolların bozulmasına neden olabilir.

Bununla birlikte Türkiye’de arşivlerde ve kütüphanelerde konu hakkında yapılan incelemelerde dijital efemeranın derlenmesine ilişkin bir örneğe rastlanılamamıştır. Örneğin günümüz insanının her gün karşı karşıya kaldığı dijital reklamlar ve bunlarla paylaşımaya giren dijital nesnelerin ve sembollerin gelecekte bireysel, kurumsal, ulusal ve uluslararası gerekçelerle yeniden incelenmesine ihtiyaç duyulabilir. Bu amaçla dünyada bazı bilgi merkezleri dijital efemeranın derlenmesine yönelik çalışmalara başlamış bulunmaktadır. Library of Congress, George Washington Üniversitesi ve Syracuse Üniversitesi gibi çok sayıda kurum, kütüphane ve arşivlerinde dijital efemeranın bir bölümünü derlemeye yönelik çalışmalar yürütmektedir (Saving digital ephemera, 2016).

Türkiye’de efemeranın bilgi merkezlerinde ve araştırma hizmetleri içerisinde hak ettiği yere taşınması, ülkenin kültürel sermayesini geliştirmek açısından önemlidir. Bu bakımdan arşivlerde, kütüphanelerde ve diğer bellek kurumlarında efemera koleksiyonunun derlenmesi, düzenlenmesi ve hizmete sunulması konularında daha planlı çalışmaların yürütmesi gereklidir. Bilgi merkezlerinde geleneksel efemeranın dijital verileri ile dijital efemeranın ortak ve standart ilkeler eşliğinde başarılı şekilde derlenmesi ve yönetilebilmesi için ulusal bellek kurumlarının ortak girişimler geliştirmesine ihtiyaç vardır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir. Çalışmanın özgünlüğüne dikkat edilmiş, yararlanılan kaynaklar dipnot ve kaynakçada usulüne uygun olarak eksiksiz zikredilmiştir.

Kaynakça

1906-1966: Knights of Columbus diamond anniversary dinner. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde <http://searcharchives.vancouver.ca/1906-1966-knights-of-columbus-diamond-anniversary-dinner-friday-february-18-1966-seven-oclock-p-m-st-marys-catholic-centre-vancouver-b-c> adresinden erişildi.

About the collection. (2021). *Bodleian Libraries*. 18 Ocak 2021 tarihinde <https://www.bodleian.ox.ac.uk/johnson/about> adresinden erişildi.

Advanced search:National Library of Australia. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde <https://catalogue.nla.gov.au/Search/Advanced> adresinden erişildi.

Altermatt, R. ve Hilton, A. (2012). Hidden collections within hidden collections: Providing access to printed ephemera. *The American Archivist*, 75(1), 171-194.

Ankara fotoğraf, kartpostal ve gravür koleksiyonu. (2021). *Koç University Dijital Koleksiyonlar*. 19 Ocak 2021 tarihinde <https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/ankara-fotograf-kartpostal-ve-gravur-koleksiyonu/> adresinden erişildi.

Archives Association of British Columbia. (1999). A Manual for small archives. 23 Mart 2018 tarihinde <http://aabc.ca/media/6069/manualforsmallarchives.pdf> adresinden erişildi.

Archives. (2018). The Discovery Service. 26 Mart 2018 tarihinde http://discovery.nationalarchives.gov.uk/advanced-search?_aq=ephemera&_dss=range&_ro=any&_st=adv adresinden erişildi.

Aufderheide, P., Hansen, D. R., Jacob, M., Jaszi, P. ve Urban, J. M. (2015). Statement of best practices in fair use of orphan works for libraries & archives. 18 Mart 2019 tarihinde <http://cmsimpact.org/wp-content/uploads/2016/01/orphanworks-dec14.pdf> adresinden erişildi.

biblioPera: Beyoğlu Araştırma Merkezleri Ağı. (2021). 19 Ocak 2021 tarihinde <https://www.bibliopera.org/> adresinden erişildi.

Burant, J. (1995). Ephemera, archives, and another view of history. *Archivaria*, 40.

City of Vancouver. (2017, 3 Mart). What's in our holdings. 26 Mart 2018 tarihinde <http://vancouver.ca/your-government/holdings-descriptions.aspx> adresinden erişildi.

Çetinkaya, Y. (2017). 2 bin kibrit kutusuyla nostaljik koleksiyon. <https://www.yenisafak.com/gundem/2-bin-kibrit-kutusuyulanostaljik-koleksiyon-2831285> adresinden erişildi.

- Davis, K. (2005). Slipping thru the cracks: Issues with performing arts ephemera. *World Library and Information Congress: 71st IFLA General Conference and Council, August 14th-18th, Oslo, Norway*.
- Digital Public Library of America. (2021). *Digital Public Library of America*. 19 Ocak 2021 tarihinde <https://dp.la/> adresinden erişildi.
- Dijital Arşiv Politikası: Türkiye Yardım Sevenler Derneği Dijital Arşivi. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde <http://tysdarsivi.hacettepe.edu.tr/policy> adresinden erişildi.
- Dijital kütüphane sistemi. (2021). *Milli Kütüphane*. 19 Ocak 2021 tarihinde <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Fotoğraf Arşivi: Çorum Belediyesi. (2018). 1 Mart 2019 tarihinde <http://kentarsivi.corum.bel.tr/dijital-arsiv/fotograf-arsivi/> adresinden erişildi.
- Fotoğraflar. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde <http://kentarsivi.balikesir.bel.tr/Fotograflar.aspx> adresinden erişildi.
- Harris, L. J. (2011). Wrecking to save world's fairs. *The Ephemera Journal*, 14(1), 1-9.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Kaya, A. (2017). *Ephemera koleksiyonlarının derlenmesi, tanımlanması, erişimi ve korunması: İstanbul üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Makepeace, C. E. (1985). *Ephemera: A book on its collection, conservation, and use*. Aldershot: Brookfield.
- Nesnelere gözet: Mudurnu Dijital Kent Arşivi. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde <http://mudurnukentarsivi.org/items/tags> adresinden erişildi.
- Organ, M. K. (1987). Ephemera in archives: What to do? A Possible solution from the University of New South Wales Archives. *Archives and Manuscripts—Journal of the Australian Society of Archivists*, 15(2), 105-118.

Past in print project—City of Sydney. (2018). 24 Mart 2018 tarihinde

<http://www.cityofsydney.nsw.gov.au/learn/sydneys-history/urban-history/past-in-print-project> adresinden erişildi.

SALT Araştırma. (2021). 19 Ocak 2021 tarihinde

https://saltresearch.org/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=salt&afterPDS=true&docId= adresinden erişildi.

Saving digital ephemera. (2016, 4 Ocak). *American Libraries Magazine*. 26

Mart 2018 tarihinde

<https://americanlibrariesmagazine.org/2016/01/04/saving-digital-ephemera/> adresinden erişildi.

Sayers, J. G. (2011). SS United States: Sixtieth anniversary of an American icon. *The Ephemeral Journal*, 14(1), 18-23.

Somer, Ş. N. ve Keskin, İ. (2012). Bir bilgi kaynağı olarak efemera ve türleri. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 437-456.

Spiller, H. J. (2011). The Ephemeral newsstand paperweight. *The Ephemera Journal*, 14(1), 10-17.

Tarihi afişler: Kızılay tarihi. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde

<http://kizilaytarih.org/galeri-afisler.html#> adresinden erişildi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2020). 19 Haziran 2020 tarihinde

<https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/AnaSayfa.aspx?dab> adresinden erişildi.

The Library of Virginia. (2007). Collection development and collection management guidelines. The Library of Virginia. 20 Ocak 2021 tarihinde

<https://www.lva.virginia.gov/about/policies/colldev061107.pdf> adresinden erişildi.

The National Archives catalog search. (2021). 19 Ocak 2021 tarihinde

https://catalog.archives.gov/search?q=*&f.ancestorNaIds=5956692&sort=naIdSort%20asc adresinden erişildi.

H. ODABAŞ

ÇAKÚ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences

Cilt: 12, Sayı: 1, Nisan 2021 / Volume: 12, Issue: 1, April 2021: 17-46

VEKAM. (2021). 15 Ocak 2021 tarihinde

<https://vekam.ku.edu.tr/vekam/hakkimizda/vekam/> adresinden erişildi.

Washington State Archives: Digital archives. (2018). 26 Mart 2018 tarihinde

<https://www.digitalarchives.wa.gov/> adresinden erişildi.

Wellcome Library encore. (2018). 23 Mart 2018 tarihinde

<http://search.wellcomelibrary.org/iii/encore/home?lang=eng&suite=co>

[balt&advancedSearch=true&searchString=t%3A\(a\)%20w%3A](http://search.wellcomelibrary.org/iii/encore/home?lang=eng&suite=co)

[I](http://search.wellcomelibrary.org/iii/encore/home?lang=eng&suite=co) adresinden erişildi.

What we do. (2018). 23 Mart 2018 tarihinde

<http://wellcomelibrary.org/what-we-do/> adresinden erişildi.

World Digital Library home. (2021). webpage. 19 Ocak 2021 tarihinde

<https://www.wdl.org/en/> adresinden erişildi.

Zietz, S. J. (1992). Ephemera: MARC-Formatted Cataloging Records. *Rare Books and Manuscripts Librarianship*, 7(2), 152-159.